

Wat valt er te verliezen met natuurcompensaties?

Eddy Dupae

De natuurcompensatie op Linkeroever in Antwerpen is een verhaal dat de gemoederen blijft beroeren. Een belangrijk aandachtspunt dat daarbij onderbelicht blijft is het ethisch aspect van het hele verhaal. Met de recente boeken van Chris De Stoop en Dirk Draulans als vertrekbasis probeer ik een morele spiegel te construeren voor de betrokken partijen, in het bijzonder voor Natuurpunt.

In *Oikos 77* werd de natuurcompensatie op Linkeroever in Antwerpen onder de loep genomen.¹ De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) is betrokken bij die natuurcompensaties en naar aanleiding van een VLM-terreinbezoek dit voorjaar aan Linkeroever, had ik een wrange nasmaak en de behoefte om de natuurcompensaties meer vanuit ethische hoek te benaderen. Bovendien voelde ik mij als ambtenaar van de VLM rechtstreeks aangesproken door de recente boeken van twee bekende auteurs:

'Veel schuld ligt bij de ambtenaren die, meer nog dan de politici, onverstoorbaar hun eigen agenda uitvoeren, fluistert een bittere polderbewoner naast me'.²
'Wij hebben ons bijna 8 jaar tegen de onteigening verzet, maar de druk werd zo groot dat we noodgedwongen toegaven. De onteigeningscommissaris schuwt bij zijn bezoeken de grote woorden niet. Hij poneert o.a. dat de landbouw in België geen toekomst heeft, wat zeer intimiderend overkomt. De onteigenaars van vooral de VLM doen alsof ze je een gunst aanbieden, maar als het om de kostprijs van de overname gaat veranderen ze van toon, dan sjacheren ze met het leven van mensen. Je kunt niet geloven hoeveel druk dat op ons gezin gezet heeft. Op een bepaald ogenblik zegden ze zelfs dat ze de boerderij niet wilden, alleen de landerijen, waardoor zij veel minder moesten betalen, maar wij zouden blijven zitten met een waardeloos hof ...'³

De bres

Chris De Stoop schreef in het Hooghuis in Doel, waar hij een tijdje heeft gewoond, een aangrijpend boek over de doodsstrijd van Doel en van de Wase boeren door de uitbreiding van de haven.⁴ Zo beschrijft *De bres*, in de trant van illustere voorgangers zoals Geert Mak⁵ of Frank Westerman⁶ op pakkende en overtuigende wijze dat boer-zijn niet zomaar een beroep is, maar een manier van leven. De Stoop schetst zowel de algemene, absurde evolutie die het 'landbouwen' naar moderniteit onderging en de bedenkelijke rol daarbij van de Boerenbond, maar hij zoomt toch vooral in op de wijze waarop de haven van Antwerpen het polderhinterland puur als koloniaal ontginningsgebied oude stijl beschouwt dat wacht op groei, op vooruitgang, kortom op 'hun beschaving'. Groei voor de havenbonzen en de multinationals zoals Monsanto welteverstaan. Multinationals die ongegeneerd ons milieu verpestten en de boeren uitbuiten als wingewest. Het resultaat dat De Stoop van dat expansieve havenbeleid schetst, is alles behalve fraai: peperdure, megalomane projecten zoals het Doeldok die nooit ergens toe dienden, de afbraak van

boerendorpen (Lillo), het opspuiten met baggerzand van goede landbouwgronden die vervolgens jarenlang braak bleven liggen (Sint-Annapolder), de afbraak van fiere boerenerven (Kalishoeve, Sint-Annahoeve, Lindenhof,...) of de onteigening maar verder decennialang behoud ervan als 'transithoeve', terwijl de oorspronkelijke bewoners gefrustreerd toekijken. Hoeft het dan te verbazen dat boeren aan de drank geraken of veel erger nog: zelfmoord pleegden ... ook de broer van Chris!

Het polderlandschap is voor De Stoop – hij is er opgegroeid – een eeuwenoud, boeiend cultuurlandschap, waar generaties boerenfamilies zich door de eeuwen heen diep in de polderklei geworteld hebben. *Hun* verhalen zijn vervlochten met *hun* landschap: het zwemmen in de geul, het vissen aan de plas of schaatsen op de kreken. In zo een landschap voel je je omringd door de voorouders, het landschap als archief en binding met het verleden. Een waardevol, oud landschap vernietigen is voor De Stoop net zoals het verbranden van boeken. Ook al verdwijnt de natuur in dat landschap, de verdwenen verhalen van de mensen blijven. Interessant verwijst De Stoop hierbij naar de theorie van inprenting bij jonge ganzen van Konrad Lorenz en vraagt zich af of die hechting aan hetgeen je in je prille jeugd te zien krijgt ook niet bij de mens en zijn geboortestreek werkt. Nu staan er overal borden die ons vertellen wat je eigenlijk waardevol moet vinden, waar je moet kijken en ze leggen uit wat zij zien, niet wij. Chris schrijft:

Een waardevol, oud landschap vernietigen is voor De Stoop net zoals het verbranden van boeken. Ook al verdwijnt de natuur in dat landschap, de verdwenen verhalen van de mensen blijven.

'Ze geven me het gevoel dat ik een passant ben, een toeschouwer, en het landschap een decor, zoals in een Disneyfilm. ... Ik mag er nog naar kijken, ik krijg deskundige uitleg, maar ik maak er geen deel meer van uit. ... De Zaligekreek was voor mij geen uniek 'paradijs voor slijmzwammen', maar een plek waar ik handenvol braambessen plukte, houttuurf uit knotwilgen schepte voor mijn moeder en konijnen ving met mijn broer'.

Het getuigt van een visie op natuur waarin de mens niet echt thuishoort. Maar wanneer je mensen ontwortelt, hun geschiedenis afneemt, dan verliezen ze een stuk identiteit, vervreemden ze van zichzelf en dat in combinatie met geen toekomstperspectief én onbegrip leidt tot ... zelfmoord. Nochtans zou als toppunt van medemenselijkheid de Gulden regel van Confucius moeten gelden?: doe een ander nooit aan wat je zelf niet wil aangedaan worden. Empathie als fundament van het mens-zijn, het je kunnen inleven in de leefwereld van een ander, wie die andere ook moge zijn, want iedereen, maar dan ook echt iedereen, is even belangrijk!

Chris schetst verder hoe de groene jongens in de jaren 70, toen nog de Wielewalers, wel empathie toonden en aan de kant van de boer stonden tegen de haven en zijn industrie, in de jaren 80 samen streden tegen de ruilverkaveling en rechtszaken aanspanden tegen de haven, maar 'diezelfde' groene jongens kozen ondertussen eieren voor hun geld en in extase zien ze toe hoe grote happen goede landbouwgrond nu omgezet worden in natuurgebied (deel van de Kruisbekepolder, Melselepolder, Doelpolder of Prosperpolder). Gelukkig stipt De Stoop aan dat de hoogste waarde wat het volk wil democratie heet ... en in Doel willen de inwoners het behoud van hun dorp, verzet als

teken van zelfrespect, en de boeren het behoud van hun hof, of gaan we ons voedsel straks via containers laten toekomen? Daar boomt De Stoop in zijn recentste boek, *Dit is mijn hof*, diepgaander en ontzuenderend op door.

Dit is mijn hof

Ondertussen woont De Stoop in de hoeve van zijn overleden broer en schrijft er ditmaal *Dit is mijn hof*. In dit boek vraagt De Stoop zich af waarom er niet voor verweving is gekozen, voor samenwerking tussen landbouw en natuur dus, waardoor de mensen ter plaatse konden blijven en deels als landbouwer-landschapsbeheerder een landbouw mét natuur mee gestalte konden geven. Een voorbeeldproject van hoe verweving in Vlaanderen als win-win er echt had kunnen uitzien. We zien hier het actuele debat opduiken tussen 'cultuurhistorische', zeg maar oude, 'man-made-natuur' versus nieuwe, echte 'Vera-wildernisnatuur' waarin de mens geen plaats meer heeft. Frans Vera was een van de eerste pleitbezorgers in de lage landen van de 'nieuwe wildernis', het is te zeggen van natuur die door de mens volledig aan zichzelf wordt overgelaten en die sterk gestuurd zou worden door grote grazers zoals runderen en paarden.⁸ Over die tweestrijd tussen 'oude' en 'nieuwe' natuur is nog lang niet het laatste woord gezegd, ondanks de prachtige beelden van de Oostvaardersplassen die misschien vooral veelzeggend waren door hetgeen ze verborgen hielden. In die relatief recente Nederlandse film werd de nieuwe wildernis van de Oostvaardersplassen bejubeld met mooie, emotionele sfeerbeelden, maar veel meer dan grote grazers (runderen, paarden, ganzen) en hun belagers (vossen en roofvogels) valt er eigenlijk niet te zien. Dat komt volgens sommigen omdat er gewoonweg weinig meer te zien is! Volgens meerdere bronnen zouden de Oostvaardersplassen immers op bijvoorbeeld floristisch vlak en op vogelgebied zelfs vrij soortenarm zijn.⁹

Groei omwille van de groei is de ideologie van een kanker cel en hoe dat eindigt leert de klimaatcrisis maar al te duidelijk.

Chris ziet in de polders overal voorbeelden van die volstrekt 'geforceerde' nieuwe natuur die vaak niet tot het gewenste resultaat leidt: onbewoonde broedeilandjes, schrikdraden tegen de vos die niet helpen: een maakbare natuur op maat van onze consumptiemaatschappij, *'een inwisselbare container met planten en dieren. Die altijd weer afgebroken en verplaatst kan worden, als de haven dat wil'* (*Dit is mijn hof*). M.i. verwijst De Stoop (bij monde van Glenn Delière) terecht naar George Monbiot, nochtans een bekend Brits pleitbezorger van het 'verwilderen', die echter drie voorwaarden stelt bij die nieuwe wildernis:

- het moet zoveel mogelijk samengaan met het behoud van het traditionele landschap
- het mag om sociale redenen alleen met de instemming van de mensen
- het mag om morele redenen niet op de vruchtbaarste gronden!

Een pleidooi dus voor het samengaan van natuur met landbouw in plaats van natuur met havenactiviteit. En ik treed De Stoop bij, want een wereldhaven staat symbool voor globalisering, voor extractivisme, kortom voor een kapitalisme gebaseerd op oneindige groei en grondstoffenverbruik. Maar groei omwille van de groei is de ideologie van een kanker cel en hoe dat eindigt leert de klimaatcrisis maar al te duidelijk. Natuurpunt wil

geen maïs in de polders, maar zorgt er wel voor dat de soja ongestoord via de Antwerpse haven blijft toestromen, ons met een gigantisch mestprobleem opzadelt en elders voor enorme natuurvernietiging zorgt.¹⁰

Vroeger verdwenen de hoeves rechtstreeks voor de haven en de industrie, nu onrechtstreeks door de natuur(compensatie) zoals Hof ter Walle voor de aanleg van Putten West, de Bevrijdingshoeve of de Antoniushoeve. De boerenerven worden vervolgens afgebroken wegens storend in het landschap ... de erven, niet de kranen en de dokken of de chemische fabrieken welteverstaan!

In de Putten

Misschien geïnspireerd door collega De Stoop is Dirk Draulans ook in de polders op Linkeroever gaan wonen ... ook om een boek te schrijven: *In de Putten, natuurdagboek uit een conflictlandschap*.³ Eigenlijk is het vooral een heel dik natuurdagboek, zeg maar een veredelde versie van een dik eindwerk *Cursus Natuurgids*, eerder dan dat er veel duiding over het conflict in de Waaslandpolders wordt gegeven. Draulans belicht vooral de natuurkant en de natuurbeschermers, terwijl De Stoop vooral het verhaal van de gedupeerde boeren en bewoners brengt. In die zin vullen hun boeken mekaar goed aan. Toch heb ik de indruk dat Dirk Draulans het niet erg begrepen heeft op z'n *Knack*-collega Chris De Stoop. Hij verwijt Chris niet alleen een totaal verkeerd beeld van natuur te hebben, maar hij schrijft dat De Stoop ronduit foute info verspreidt en zelfs liegt. Volgens Draulans zijn de boeken van De Stoop niet in de eerste plaats een pleidooi pro boeren, maar een haatcampagne tegen de natuur, échte natuur, geen boerennatuur! Zo heb ik het boek van De Stoop nochtans niet ervaren, en dan nog, is boerennatuur dan geen échte natuur? Waarom zijn er anders zoveel natuur- en overheidsorganisaties over heel Europa intensief bezig die extreem bedreigde boerennatuur, bijvoorbeeld akkervogels, te beschermen? Terecht zegt De Stoop dat er '50 tinten groen' zijn. Anderzijds heb ik wel de indruk dat De Stoop een té romantisch beeld heeft over de landbouw en onvoldoende beseft hoe weinig duurzaam het huidige landbouwsysteem is, ook in de Wase polders, maar ik treed hem wel volkomen bij wanneer hij stelt dat landbouw, net zoals bv. gezondheidszorg, een basisvoorziening is.

Dirk beschrijft erudiet de talloze vogelsoorten die hij tijdens z'n excursies in de polders waarneemt. Daarmee toont hij aan, ook verwijzend naar monitoringrapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), dat er wel degelijk waardevolle natuur, althans in de vorm van vogels, in de natuurcompensatiegebieden aanwezig is, ook al geeft hij toe dat die 'nieuwe' natuur nooit een vervanging kan zijn van de 'oude' natuur, het is gewoon 'andere natuur'. Zijn analyse beperkt zich echter vooral tot de vogels. Van andere natuur in het gebied vernemen we nauwelijks iets. Inderdaad zijn hoogdynamische, relatief jonge systemen, vaak met veel pioniersoorten waaronder tal van vogels en ja ook orchideeën, vrij eenvoudig te bouwen, ook buiten de Waaslandpolders! Nu bejubelt men in de haven het ecogolfterrein met plassen voor de rugstreeppad en ruimte voor de moeraswespenorchis, terwijl die pioniersoorten ook

Natuurpunt wil geen maïs in de polders, maar zorgt er wel voor dat de soja ongestoord via de Antwerpse haven blijft toestromen, ons met een gigantisch mestprobleem opzadelt en elders voor enorme natuurvernietiging zorgt.

op tal van andere plaatsen te behouden zijn. Daartoe volstaat het gewoon om ergens veel kalkrijk zand op te spuiten.

Een historisch waardevol kalkgrasland bijvoorbeeld is daarentegen zo goed als onmogelijk vervangbaar. Ik vraag me dan ook af wat er gebeurd zou zijn indien er in de haven vooral dat soort natuur aanwezig was geweest? Wel, dan zou die gewoon definitief verdwenen zijn! Zo is het waardevolle natuurgebied Putten Weiden met een unieke zilte vegetatie gewoon opgegeven. Draulans schrijft:

'Het is een utopie om een uniek gebied als putten Weiden elders dunnetjes over te willen doen – dat kan niet, ... Als Putten Weiden verdwijnt, is het zo goed als definitief gedaan met het zilte kwelderlandschap in Vlaanderen, zo eenvoudig is het.'

En hij vervolgt met te wijzen op het feit dat natuurcompensaties er zelden of niet in slagen de verdwenen natuur echt te compenseren en sleurt er het gezaghebbende tijdschrift *Nature* bij om dat te staven:

'Als industriële en planners het gevoel krijgen dat ze door het toestoppen van wat geld gemakkelijker ontwikkelingsprojecten doorgedruwd krijgen, kan natuurcompensatie uitmonden in een nog snellere teloorgang van wat er aan originele natuur overblijft. Natuurcompensatie moet in alle omstandigheden een noodoplossing zijn.'

Die natuurcompensaties zouden het rechtstreeks gevolg zijn van een dispuut tussen Natuurpunt en de haven. In 2001 had Natuurpunt via De Raad van State de werken aan het Deurganckdok laten stilleggen, omdat men het niet te nauw had genomen met de *Vogelrichtlijn* en sindsdien werd Natuurpunt door de haven, hoe zal ik het zeggen, 'gecoöpteerd'. Natuurpunt haalde via een nooddecreet dat helemaal niet gebaseerd was op een breed inhoudelijk, democratisch debat, het instrument natuurcompensaties binnen, ging vanaf 2005 intens met de haven samenwerken en keerde de boeren koudweg de rug toe. Drie Natuurpunters worden nu zelfs door de haven betaald en één van hen zit in de Raad van Bestuur. J. Baetens van Natuurpunt verdedigt dit *In de Putten* zo:

'Het hoeft toch niet te verbazen dat een organisatie die als doel heeft om aan natuurbescherming te doen, akkoord gaat met een plan waarin eindelijk op een fatsoenlijke manier met natuur rekening wordt gehouden? Wij zijn geen voorstander van een verdere havenuitbreiding, maar we voelen ons niet machtig genoeg om ze tegen te houden. We hebben 30 jaar tegen de haven gestreden en verloren altijd. Nu werken we er meer dan 10 jaar mee samen en winnen we inzake natuur. De samenwerking houdt ons echter niet tegen om onze opinie te ventileren. Wij moeten niet naar het pijpen van het havenbedrijf dansen.'

Na het lezen van die tekst vraag ik me af: Wie gelooft die mensen nog? Wiens brood men eet, diens woord men spreekt, toch?! Is hier geen sprake van capitulatie voor het grote geld in plaats van de gezamenlijke strijd te voeren? Ik moet hier ongewild aan de mooie oneliner van Vaclav Havel denken: je moet strijden voor iets, niet omdat er kans op slagen is, maar omdat het een goede zaak om voor te strijden is.

Toch blijft Natuurpunt, bij monde van algemeen directeur Chr. Steenwegen, haar standpunt steeds opnieuw verdedigen:

*‘Maar het moet wel duidelijk zijn: wij zijn geen vragende partij om de haven verder uit te breiden. Dat is een politieke keuze geweest van de Vlaamse regering. Net zoals het de Vlaamse regering is die ervoor heeft gekozen om de woonkernen in de polders te laten verdwijnen’.*¹¹

Dit is natuurlijk een erg zwakke verdediging: ‘Eigenlijk zijn we tegen, maar als het toch doorgaat, dan pikken we maar al te graag een graantje mee!’ Op die wijze zijn al tal van hoogst immorele daden goedgepraat.

In hetzelfde artikel geeft Steenwegen toe dat natuurcompensatie (bijna) altijd verlies is, dubbel verlies dus: én voor de boeren én voor de natuur. Toch kiest Natuurpunt resoluut voor compensatie, als ‘laatste redmiddel’, maar beseft blijkbaar onvoldoende dat het havenbestuur het zo niet ziet. Voor het havenbestuur is natuurcompensatie geen ‘laatste redmiddel’, maar structureel onderdeel geworden van een courante praktijk die steeds verdere havenuitbreiding mogelijk maakt. Natuurpunt stelt dan wel ‘dat de economie zich zal moeten aanpassen en inpassen aan de natuurlijke draagkracht en de natuurlijke systemen’ (*In de Putten*), maar dat gebeurt nu net niet. Alleen Natuurpunt ziet dat blijkbaar niet. Natuurpunt gaat ook gemakkelijk voorbij aan het feit dat een haven ook erg negatieve effecten op natuur en milieu heeft (massale import van invasieve soorten, te zee en te land, verkeersinfarct, fijn stof, ...).

Voor het havenbestuur is natuurcompensatie geen ‘laatste redmiddel’, maar structureel onderdeel geworden van een courante praktijk die steeds verdere havenuitbreiding mogelijk maakt.

Momenteel wordt Natuurpunt gesponsord door de haven en door andere bedenkelijke ‘partners’ (Ikea, BNP Paribas Fortis, ... en tot vrij recent Electrabel¹²), de reden waarom ik in 1997 mijn lidmaatschap opzegde, toen wegens de sponsoring door Dow Chemicals en Electrabel. Die sponsoring van Natuurpunt door de haven wordt door Natuurpunt als een win-win voorgesteld, maar ik zie het eerder als een verlies-winsituatie, winst voor de haven, verlies voor de boeren en ja ook voor de natuurbeschermers, want compenseren wat verloren gaat, is inderdaad niet hetzelfde als winst maken. 1 Voor mij is het niets minder of meer dan greenwashing ten top, want dacht je nu echt dat dat soort bedrijven geld geeft uit liefde voor natuur?! Waar was het fatsoen van de groenen ten aanzien van hun vroegere bondgenoten in de strijd, de landbouwers? Hoefte het dan te verbazen dat de sfeer tussen natuur en landbouw op z’n zachtst gezegd bijzonder gespannen is?

De rechtvaardige, respectvolle relatie tussen mensen – ieder mens is immers uniek en volstrekt gelijkwaardig – wordt hier ingeruild tegen wat compensatienatuur. Nochtans kan je het geluk van een mens, van geen enkel mens, verpatsen voor wat grond. Wie dat denkt, is een onmens. Dus het moreel beginselvast zijn, verkiezen boven het hebben!

Toch verdedigt Natuurpunt zich *in de Putten* (pag. 396) puur vanuit pragmatisme:

‘Wij zijn een ambitieuze vereniging die zoveel mogelijk van haar doelstellingen wil realiseren’ zegt Lieven De Schamphelaere. ‘We hebben door in het havendossier het geweer van schouder te veranderen veel nieuwe natuur kunnen creëren.’

Het doel heiligt dus de middelen, maar elders in Draulans’ boek wordt de greenwashing door bijvoorbeeld de palmindustrie wel aangeklaagd. Natuurpunt ziet blijkbaar wel de splinter in andermans ogen, maar niet de balk Het doel heiligt bij Natuurpunt de middelen, maar een doel dat onrechtvaardige middelen nodig heeft, is geen rechtvaardig doel.¹³ Onrechtvaardigheid is altijd een bedreiging van rechtvaardigheid. Empathie is je inbeelden wat jij, Natuurpunt, ervan zou vinden moest er steeds meer waardevolle natuur omgezet worden in landbouwgrond?!

Terecht zegt de landbouwsector dat de haven handig profiteerde van de situatie, niet voor de schone ogen van de natuur, wel om te vermijden dat Natuurpunt via allerlei procedures de havenuitbreiding tegen zou houden of verder zou vertragen. De haven krijgt telkens haar uitbreiding, de natuur haar compensatie, maar steeds ten koste van de landbouw. Ondertussen verliest onze samenleving des te meer haar autonomie en haar toekomstpotentieel, want de eigen voedselvoorziening is steeds het fundament van elke echte autonomie.¹⁴

‘Ik vind dat boeren een beter loon moeten krijgen, maar ze zouden dat moeten nastreven door het organiseren van korte ketens... Zo’n strategie lijkt me logischer dan halsstarrig te blijven inzetten op economische groei, export en extreme grootschaligheid ...’ (In de Putten).

Blijkbaar beseft Natuurpunt hier niet dat net de haven symbool staat voor economische groei, voor export en grootschaligheid en bedrijven als Monsanto die conversie in de landbouw zo goed als onmogelijk maken! Je kan ook moeilijk over extensivering van de landbouw spreken wanneer nog nauwelijks enkele procenten van de bevolking het voedsel voor al die miljarden extra moeten kweken op een oppervlakte die niet evenredig toeneemt. Voedsel invoeren is het probleem dan gewoon op anderen afschuiven.

Volgens Natuurpunt zouden de boerenorganisaties zelf voor het scheidingsmodel hebben gekozen, met andere woorden aparte natuur- en landbouwgebieden. Daarmee werd de gemakkelijkste weg gevolgd, want scheiden is veel eenvoudiger dan verweven. Verweven had mijns inziens vanuit menselijk en diplomatisch oogpunt nochtans vele voordelen kunnen opleveren én vooral: het had een o zo noodzakelijk experiment kunnen zijn om de meest bedreigde natuur van Europa, onder meer de akkernatuur, te beschermen, want het klopt dat de huidige landbouw eerder industrie is en dringend moet veranderen. Ik ben de eerste om dat toe te geven, maar zoals ik al eerder schreef:

‘Een landbouw bedenken die zorgt voor een mooi landschap vol natuur en waar het fijn ontspannen is, die dieren een waardig bestaan garandeert en een positieve invloed heeft op het sociale weefsel van het platteland en ondertussen nog gezond, betaalbaar voedsel produceert tegen een volwaardig inkomen voor de boer en liefst ook nog de situatie in het zuiden respecteert – dat is niet eenvoudig.’¹⁵

Toch wil ik hier graag verwijzen naar de woorden van Nelson Mandela¹⁶: *Het lijkt altijd onmogelijk, tot het gerealiseerd is!* Het echte realisme is te geloven in het menselijke potentieel om te veranderen en niet uit te gaan van de beperkingen die het gevolg zijn van berusting. Waar een wil is, is altijd een weg.

Er worden *In de Putten* zelfs erg bedenkelijke argumenten aangehaald om het belang van de haven (voor de natuur) te tonen:

'Ik vind dat welvaart niet ten koste van welzijn mag gaan, en behoud van natuur hoort volgens mij bij het welzijn van de mens. Maar de haven is een economisch infuus voor de welvaart van de maatschappij, waardoor mensen als Hans Van Dyck de mogelijkheid –de luxe!– krijgen om fundamenteel onderzoek naar het gedrag van zandoogjes te doen. Als de industrie ons dat comfort niet verschafte, was zo'n werk onmogelijk.'

Ik raad Draulans ten stelligste aan om onder meer de open brief te lezen die Jan Blommaert recent aan Fons Leroy richtte.¹⁷ Hierin beargumenteert Blommaert dat de private sector volstrekt marginaal is in de financiering van het hoger onderwijs. Het is de belastingbetaler die al het risicovolle onderzoek financiert, terwijl de bedrijven met de opbrengst ervan, de innovaties, massaal winsten maken ... waar ze vervolgens zo goed als geen belastingen op betalen! Of had je nog niet van de Panamapapers gehoord?!

Tot hier het boek van Draulans. Ik eindig met een laatste citaat (*In de Putten* pg. 519) als overgang naar het volgende en laatste hoofdstuk.

'Ik meen dat wij niet het morele recht hebben om andere soorten zonder meer in de vernieling te drijven omdat ze niet in onze kraam passen. Wij zijn een soort die steeds meer draait op ethische gevoelens en juridische rechtvaardigheid om ons het leven in een maatschappij waarin steeds meer mensen op elkaars lip zitten niet te moeilijk te maken. Ik vrees dat er zonder die ethische-morele en juridische aanpak in het conflictlandschap op Linkeroever doden zouden zijn gevallen. Als we erin slagen om het groeiende respect voor elk individueel mensenleven te transplanteren naar het debat over het belang van het behoud van zeldzame soorten, zouden we een grote stap in de goede richting zetten.'

Waar is het groeiende respect voor elk individueel boerenleven?! En dat brengt ons uiteindelijk bij het globale maatschappijplaatje en bij ethiek.

Holisme en ethiek

De Gulden regel

Voor wie niet holistisch denkt, is het eenvoudiger om het geweten zuiver te houden. Je kijkt gewoonweg niet naar de effecten of relaties buiten het eigen, enge gezichts- en werkveld. Maar alles is met alles verbonden. De mens met de medemens en de mens met de natuur. Dat holisme is een belangrijke (boeddhistische) wijsheid: de ecologische, culturele, sociale en ethische strijd dient samen te gaan. Als mens sta je nooit los van de rest van de SAMENleving, ook niet als hardcore groene rakker. Er is steeds een

mate van lotsverbondenheid, want een mens kan maar mens worden door de medemens. De ogen van de ander, zij zijn de spiegel van ons geweten.

Respect voor de ander is dan ook de grondslag van elke humane ethiek en de gulden regel (doe een ander nooit aan wat je zelf niet wil aangedaan worden) verwoordt dit perfect. Terloops, deze ethiek sluit volledig aan bij de Ubuntu-filosofie van Nelson Mandela.¹⁸ Bij die Afrikaanse Ubuntu-filosofie gaat het om mens én natuur, niet om mens versus natuur. De samenwerking van de natuursector met de haven geeft mij echter een sterk Faustgevoel: je ziel verkopen aan de duivel. Die samenwerking is een schaamteloze verkrachting van de Gulden regel, en wie de medemenselijkheid in de samenleving opeeft, bereidt de barbarij voor!

Ethiek is voor het individu wat de grondwet voor de samenleving in haar geheel is: zelfs een democratische meerderheid mag er niet aan tornen. Wat de *Universele Verklaring* voor het mensdom is, dat is de gulden regel voor ieder van ons. *Befehl ist Befehl* hoort niet thuis in een humane ethiek van kritische burgers en laat toe dat ook een ambtenaar – en hier kom ik terug bij de VLM – zich zoals iedereen ethisch kritisch mag, nee zelfs moet opstellen ten aanzien van het beleid. Ik mis in heel het natuurcompensatieverhaal het aspect van medemenselijkheid. Dat is mijn eerste spiegel: ik wil zonder schaamte in ieders ogen kunnen kijken. Confucius zei het zo¹⁹:

'Als je je doel verwerft zonder menselijkheid... ben je mislukt. De wijze denkt steeds aan moraliteit, de dwaas aan z'n directe voor- en nadelen. Zorg dat er niets is waarover je je hoeft te schamen als je binnenin je kijkt.'

Ik heb moeite met de ethiek van het zakkendraaien uit pragmatisme in plaats van moreel beginselvast te zijn. Verplichtingen zonder instemming zijn voor John Rawls, toch een van de grootste moraalfilosofen, onaanvaardbaar en zelfs instemming dient gepaard te gaan met wederzijds voordeel.²⁰ Altruïsme, dit is aandacht voor, gekoppeld aan het streven naar het welzijn van de ander, is de hoogste ethische norm²¹ en zit evolutief ingebakken in ons mens-zijn.²²

'Onze sociale structuur is niet gebaseerd op egoïsme en wantrouwen, maar op vertrouwen dat hand in hand gaat met moraliteit en rede. De mens is vooral solidair, altruïstisch en zorgzaam.'

Dat komt uit de mond van Draulans!²³

Kapitalisme

Een tweede spiegel waarin weinig mensen echt durven kijken is die van onze economie. Men hoort het niet graag, maar een neoliberale, kapitalistische economie is gewoonweg niet duurzaam. Het is de grootste bedreiging voor de biodiversiteit én voor de mens. De lijst van auteurs die dat staven is haast eindeloos geworden.²⁴ Natuurbehoud is echt niet te combineren met het huidig liberaal kapitalistisch model, hoe graag Natuurpunt dit ook in al zijn communicatie rond de havenuitbreiding rondbazuint. Het is inmiddels overduidelijk: binnen het kapitalisme is er geen uitweg uit de ecologische, noch uit de sociale crisis. Voor de meeste mensen is het volgens filosoof Frederic Jameson echter eenvoudiger zich het einde van de wereld voor te stellen dan het einde

van het kapitalisme! Net daarom zijn er nog steeds zoveel klimaatnegationisten bij rechts en bij de (super)rijken, want de klimaatcrisis toegeven is per definitie ook toegeven dat het kapitalisme heeft gefaald.

Het kapitalisme ziet bos als hout, zee als visgrond, bodem als vastgoed en de mens louter en alleen als productiemiddel. Kapitalisme is niet in staat tot holistisch denken, het mist ook elke morele inslag. Macht en moraal gaan er niet samen. Bovendien, het kan geen grenzen stellen aan de groei, is inherent onstabiel²⁵ én het bedreigt de democratie, want verzet is niet alleen een vorm van zelfrespect, het is bovenal dé kern van elk democratisch bestel.²⁶

Groei omwille van de groei werd al door de Club van Rome in de jaren 70 met het rapport *Grenzen aan de groei* aangeklaagd en het heeft nog niets aan waarde ingeboet.²⁷ Overigens vond de Club van Rome de overbevolking een van de grootste bedreigingen van de planeet, al mag dat momenteel blijkbaar niet meer gezegd worden. Naomi Klein toont aan dat de natuur- en milieuorganisaties het kapitalisme nooit aangeklaagd hebben.²⁸ In de jaren 70 waren die organisaties nog wel beginselvast, maar vanaf de jaren 80 was het gedaan. Ze stelden zich pro bedrijfswereld op, werden ervan afhankelijk en gingen samenwerken in plaats van de confrontatie aan te gaan. Voor de natuur- en milieuorganisaties is de klimaatcrisis geen gevolg van ons kapitalistisch systeem. Klein stelt dan ook onomwonden: de groene beweging heeft het klimaat verkocht!

Harald Welzer treedt Klein volmondig bij.²⁹ De groene beweging, waartoe ook de natuurorganisaties behoren, kenmerkt zich door de afwezigheid van een politiek idee van hoe de maatschappij er zou moeten uitzien zonder economische groei. Ze is niet utopisch. We zijn tegen Monsanto, maar niet tegen het eigen handelen dat hen in stand houdt. Voor Welzer zijn ecologie en economische groei nooit te verzoenen, niet met sociale rechtvaardigheid, noch met duurzaamheid. De klimaatcrisis bewijst het. Dit krijg je dus wanneer je als natuurorganisatie niet holistisch wil of durft(?) denken.

Dat is het tweede aspect dat mij in heel het havenverhaal stoort. Wij stellen het economisch systeem dat het meest de natuur bedreigt niet in vraag door de manier waarop we in het Antwerpse aan natuurcompensatie doen. Integendeel, we houden het in stand en helpen het zelfs verder groeien. We winnen dan lokaal wel wat extra natuur op de korte termijn, maar globaal zijn we finaal verloren.

Laat me eindigen door nogmaals te verwijzen naar de wijze woorden van George Monbiot³⁰:

'... these people are trying to do the right thing but they are completely failing to apply a frames analysis. Instead of framing the issue with our own values and describing and projecting our values – which is the only thing in the medium- to long-term that ever works – we are abandoning them and adopting instead the values of the people who are wrecking the environment. How could there be any long-term outcome other than more destruction?'

'If we surrender to the financial agenda and say, 'This market-led neoliberalism thing is the way forward', then we shift social values. Environmentalists are among the last lines of defence against the gradual societal shift towards extrinsic values. If we don't stand up and say 'We do not share those values, our values are intrinsic values. We care about people. We care about the

natural world. We are embedded in our communities and the people around us and we want to protect them, not just ourselves. We are not going to be selfish. This isn't about money', who else is going to do it?'

Volgens Natuurpunt zouden de boerenorganisaties zelf voor het scheidingsmodel hebben gekozen, m.a.w. aparte natuur- en landbouwgebieden. Daarmee werd de gemakkelijkste weg gevolgd, want scheiden is veel eenvoudiger dan verweven.

Het kapitalisme ziet bos als hout, zee als visgrond, bodem als vastgoed en de mens louter en alleen als productiemiddel. Kapitalisme is niet in staat tot holistisch denken, het mist ook elke morele inslag. Macht en moraal gaan er niet samen.

Dankwoord

Met dank aan Johan Kerkhof en Edith Willems voor het kritisch nalezen en commentariëren van de eerste tekstversie.

Bio

Eddy Dupae is ambtenaar en vakbondsafgevaardigde A.C.O.D. bij de Vlaamse Landmaatschappij

Literatuur

- 1 Deliège G., 2016. Wat valt er te winnen met natuurcompensaties? *Oikos* 2016/2, 77: 6 – 15.
- 2 De Stoop Ch., 2015. *Dit is mijn hof*. De Bezige Bij
- 3 Draulans D., 2016. *In de Putten, natuurdagboek uit een conflictlandschap*. Uitgeverij Polis. In het vervolg van de tekst afgekort tot *In de Putten*.
- 4 De Stoop Ch., 2000. *De Bres*. De Bezige Bij
- 5 Mak G., 1996. *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Atlas Contact
- 6 Westerman Fr., 1999. *De graanrepubliek*. De Bezige Bij
- 7 Dan Y., 2006. *Confucius from the heart*. Pan Books
- 8 Vera Fr., 1997. *Metaforen voor de wildernis*. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 's-Gravenhage
9. zie bv. Roos R. e.a. (red.), 2014. *Woorden over de wildernis. Oude en nieuwe visies op de natuur*. Natuurmedia; Schaminée J. & J. Janssen, 2014. Het oude continent. Beschouwingen over natuur in Europa. *Vegetatiekundige Monografie* nr 6. K.N.N.V.
- 10 Vankrunkelsven L., 2012. *Legal!* Wervel
- 11 Steenwegen Chr., 2016. Natuurcompensaties zijn altijd een beetje verliezen. Een reactie van Natuurpunt. *Oikos* 77, 2/2016, 38 – 41.
- 12 Kenis A. en Lievens M., 2012. *De mythe van de groene economie*. EPO; Anon., 2007. (Opinie) Natuurpunt en Electrabel: voorbij het fatsoen! *Indymedia* 28/6/2007.
- 13 Camus A., 2010. *De mens in opstand*. Olympus
- 14 Illich I., 2014. *De rivieren ten Noorden van de toekomst*. Pelckmans.Klement
- 15 Dupae E., 2006. *Natuur in Haspengouw ... op z'n paasbest!* Limburgs Landschap
- 16 Stengel R., 2015. *Nelson Mandela 15 lessen over leven, liefde en leiderschap*. Kosmos Uitgevers
- 17 Blommaert J., 2012. Studeren voor de kenniseconomie. Open brief aan Fons Leroy. *DeWereldMorgen* dd. 31 maart 2012; Blommaert J., 2016. *Let op je woorden. Politiek, taal en strijd*. EPO
- 18 Haenen H., 2016. *Ubuntu en Nelson Mandela*. Damon
- 19 Schipper K., 2015. *Confucius. De gesprekken*. Augustus
- 20 Sandel M., 2009. *Rechtvaardigheid. Wat is de juiste keuze?* Ten have
- 21 Ricard M., 2013. *Altruïsme. De kracht van compassie*. Ten Have
22. De Waal Fr., 2013. *De bonobo en de tien geboden. Moraal is ouder dan de mens*. Atlas Contact
- 23 Draulans D., 2012. *Samen voor ons eigen*. De Bezige Bij
- 24 bv. Magdoff Fr & J.B. Foster., 2001. What every environmentalist needs to know about capitalism. *Monthly Review Press*; Jackson T., 2010. *Welvaart zonder groei*. *Oikos*; Welzer H., 2012. *De toekomst heroveren*. *Oikos*; Welzer H., 2014. *Zelf denken. Een leidraad voor verzet*. *Oikos*; Kenis A. en Lievens M., 2012. *De mythe van de groene economie*. EPO; Rockström J. et al., 2009. 'Planetary boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity'. *Ecology and Society* 14(2), 32; Klein N., 2014. *No time*. De Geus; Mason P., 2015. *Postcapitalism. A guide to our future*. Penguin Books. Zelfs Paul De Grauwe stelt zich in zijn boek *De limieten van de markt. De slinger tussen overheid en kapitalisme* (Lannoo, 2014) steeds meer en meer vragen bij zijn eens zo bejubeld kapitalisme!
- 25 Luyendijk J., 2015. *Dit kan niet waar zijn*. Atlas Contact
- 26 Decreus Th., 2014. *Een paradijs waait uit de storm*. EPO
- 27 Meadows D. et al., 1972. *The limits to growth. A report for the Club of Rome on the predicament of mankind*. Universe Books
- 28 Klein N., 2014. *No time*. De Geus
- 29 Welzer H., 2012. *De toekomst heroveren*. *Oikos*; Welzer H., 2014. *Zelf denken. Een leidraad voor verzet*. *Oikos*
- 30 Monbiot G., 2014. Put a price on nature? We must stop this neoliberal road to ruin. *The Guardian*, 24 July 2014